

PAPER DETAILS

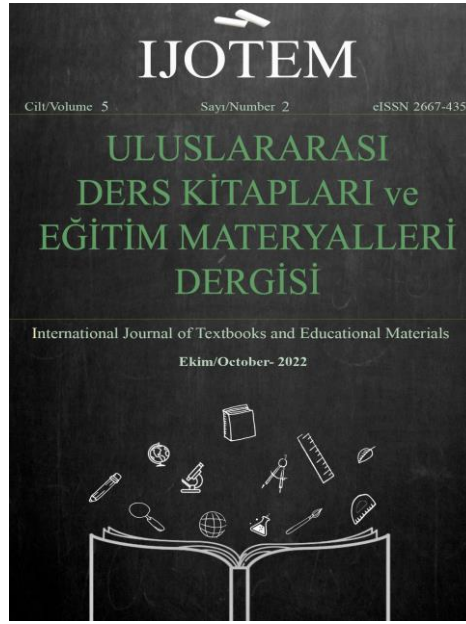
TITLE: Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Temel Beceriler

AUTHORS: Ibrahim DOGAN,Sahin ORUÇ

PAGES: 91-115

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2651708>

ULUSLARARASI DERS KİTAPLARI VE EĞİTİM MATERYALLERİ DERGİSİ (IJOTEM)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijotem>

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Temel Beceriler

*Bu çalışma, ilk yazarın 2021-2022 Bahar Dönemine ait "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Temel Beceriler" adlı yüksek lisans tezinden üretilerek hazırlanmıştır.

İbrahim Doğan

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi
ibrahim-dogan@outlook.com
Orcid ID: 0000-0002-6879-4762

Şahin Oruç

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi
Doç. Dr.
Orcid ID: 0000-0001-8666-3654

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Alınma Tarihi: 15.09.2022

Düzeltilmiş hali alınma tarihi: 25.10.2022

Kabul Edilme Tarihi: 25.10.2022

Çevrimiçi yayınlanma tarihi: 26.10.2022

Alıntı: Doğan, İ. & Oruç, Ş. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarında temel beceriler *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 5(2), 91-115

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Temel Beceriler

İbrahim Doğan¹

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

Şahin Oruç²

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

ÖZ

Araştırma Makalesi

Bu çalışmada 2018 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan temel becerilerin 5, 6 ve 7' nci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl yer aldığı araştırılmıştır. Öğretim programında 27 adet temel beceri vurgulanmış ve bu beceriler tek tek açıklanmasa da her bir öğrenme alanında kazandırılması hedeflenen beceriler yer almıştır. Ancak bu becerilerin ders kitaplarına yansıyor yansımıyor veya nasıl yansıdığı önemli bir problem durumu olarak görülmelidir. Nitekim temel becerilerin öğrencilere kazandırılmasında ders kitapları oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu amaçla bu çalışmada öğretim programında vurgulanan temel becerilerin sosyal bilgiler 5, 6 ve 7'nci sınıf ders kitaplarında nasıl yansıdığı ve dolayısıyla ders kitaplarında bu becerilerin, hangi öğrenme alanlarında, hangi örneklerle yer aldığı incelenmiştir. Bu doğrultuda doküman incelemesi yöntemi yoluyla sosyal bilgiler 5, 6 ve 7'nci sınıf ders kitapları incelenmiş ve her bir öğrenme alanında yer verilen örnekler, etkinlikler vs. analiz edilerek bu becerilerin ders kitaplarında nasıl yer aldığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Buna göre bu ders kitaplarında temel becerilerin çeşitli etkinlik ve içeriklerle örneklendirildiği ve öğretim programında ilgili öğrenme alanında kazandırılması hedeflenen becerilerin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı görülmüştür. Özellikle 5'inci sınıf düzeyinde daha fazla temel beceriye yer verildiğini görmekteyiz. Diğer yandan gerek öğretim programında gerekse de incelenen ders kitaplarında bu becerilerin kazanımlarla ilişkilendirilmediği ve hangi becerilerin, hangi konular dahilinde öğrencilere kazandırılacağına dair bir ifadeye yer verilmediği görülmüştür.

Alınma Tarihi: 15.09.2022
Düzeltilmiş hali alınma tarihi: 25.10.2022
Kabul Edilme Tarihi: 25.10.2022
Çevrimiçi yayınlanma tarihi: 26.10.2022

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, temel beceriler, ders kitabı, öğretim programı

*Bu çalışma, ilk yazarın 2021-2022 Bahar Dönemine ait "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Temel Beceriler" adlı yüksek lisans tezinden üretilerek hazırlanmıştır.

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Yüksek Lisans Öğrencisi

ibrahim-dogan@outlook.com

Orcid ID: 0000-0002-6879-4762

² Doç. Dr.

sahinoruc44@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0001-8666-3654

The Basic Skills in Social Studies Textbooks

İbrahim Doğan¹

Yildiz Technical University Faculty of Education Turkish and Social Studies Education

Şahin Oruç²

Yildiz Technical University Faculty of Education Turkish and Social Studies Education

ABSTRACT

Research Article

In this study, it was investigated how the basic skills included in the Social Studies Curriculum updated in 2018 are included in the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks. 27 basic skills were highlighted in the curriculum and although these skills were not explained individually, the skills that were aimed to be acquired in each learning area were included. However, whether or not these skills are reflected in textbooks or how they are reflected should be considered as an important problem situation. As a matter of fact, textbooks have a very important place in providing basic skills to students. For this purpose, in this study, it was examined how the basic skills emphasized in the program are reflected in the social studies 5th, 6th and 7th grade textbooks, and therefore, which learning areas and examples of these skills are included in the textbooks. In this direction, social studies 5th, 6th and 7th grade textbooks were examined through the document review method and examples, activities, etc. were included in each learning area. by analyzing, it has been tried to understand how these skills are included in textbooks. Accordingly, it has been observed that basic skills are exemplified in these textbooks with various activities and contents, and that the skills aimed to be gained in the relevant learning area in the curriculum are tried to be brought to the forefront. We see that more basic skills are included, especially at the 5th grade level. On the other hand, it was observed that both in the curriculum and in the textbooks studied, these skills were not associated with achievements, and there was no statement about which skills would be given to students in which subjects.

Key Words: Social studies, basic skills, textbook, curriculum

Received: 15.09.2022

*Revision received:
25.10.2022*

Accepted: 25.10.2022

*Published online:
25.10.2022*

**This study was prepared by producing the first author's master's thesis titled "Basic Skills in Social Studies Textbooks" for the Spring Semester 2021-2022.*

¹ Corresponding author:

Graduate Student

ibrahim-dogan@outlook.com

Orcid ID: 0000-0002-6879-4762

² Doç. Dr.

sahinoruc44@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0001-8666-3654

Giriş

Eğitim, en yaygın tanımıyla “bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla istendik değişiklikler yaratma süreci” olarak ifade edilmektedir. Bu tanımda özellikle üzerinde durulan vurgular, istendik ve yaşantı kavramlarıdır. Yaşantı kavramını ele aldığımızda, belirli bir hedef doğrultusunda önceden planlanıp yapılandırılarak meydana getirilmiş durumlar olarak ifade edilebilir. İstendik kavramından kasıt ise bireyin ve toplumun beklentileri ve ihtiyaçlarıyla örtüşebilmesi anlamına gelmektedir. Ancak günümüzün çağdaş eğitim yaklaşımında temel bir unsur olarak görülen birey, özgün yaşamsal varoluşuyla sürekli bir değişim ve gelişim süreci içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple bireyin temel özelliklerini muhafaza ederek sosyalleşmesi ve toplumsal yaşantılar sonucunda genel nitelikler kazanması beklenmektedir (Aydın, 2019).

Çalışmamızın diğer bir temel kavramı olan Sosyal Bilgiler ise birçok farklı disiplini kapsayan geniş yapıya sahip olması itibarıyla belirli bir tanımının yapılması zor bir kavramdır. Bu sebeple tüm eğitimcilerin üzerinde mutabakata vardığı bir tanım belirlenememekle birlikte NCSS (Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi) tarafından ifade edilen ve uzmanlarca da kabul gören şu tanım yapılmıştır: Sosyal Bilgiler; beşeri ve sosyal bilimleri kaynaştırmak suretiyle bireylerin vatandaşlık becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir çalışma sahasıdır. Sosyal bilgiler dersinin içeriği; Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Antropoloji, Felsefe, Sosyoloji, Ekonomi, Siyasal Bilgiler ve Hukuk gibi birçok disiplinin içeriklerinden ve hatta matematikten de yararlanarak bunlar arasında kurulan bir entegrasyon ile oluşturulur. Sosyal Bilgilerin öncelikli hedefi, demokratik toplum yapısı bünyesinde belirli kültürel farklılıklara sahip vatandaşlara bilgi ve mantık temelli karar verebilme becerisi geliştirmede yardımcı olmaktır (NCSS, 2022). Yine diğer bir tanımda Sosyal Bilgiler; vatandaşlık becerilerinin sosyal alanlar içerisinde doğru bir şekilde tatbiki için beşerî ve sosyal bilimlerde yer alan kavramların disiplinler arası bir yaklaşım ile kaynaştırılması olarak ifade edilmektedir (Barth, 1991’den akt., Öztürk, 2012). Bu disiplinleri bir çatı altında toplayarak öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine uygun bir şekilde sunmayı tasarlayan sosyal bilgiler dersi özellikle gelişme çağındaki çocukların hayata uyum ve sosyalleşme gibi becerileri kazanmalarını sağlamaya çalışmaktadır (Kaya ve Öner, 2017).

Hayatımızı sürdürme ve toplum içerisindeki faaliyetlerimizin yerine getirilmesi esnasında sosyalleşmek, bir işi başarabilmek, kendimizi ifade edebilmek, düşünmek, eleştiri yapabilmek ve problem çözmek gibi birçok beceriye ihtiyaç duyarız. Beceri kavramı gündelik hayatta hemen her alanda karşımıza çıkarken özellikle çağın şartlarına göre eğitim kurumları tarafından öğrenciye kazandırılması gereken hedef kazanımlarda kendisini ifade eder. Nitekim bilim ve teknoloji alanında son yıllardaki ilerlemeler, birey ve toplumun ihtiyaçlarında yaşanan değişimler, öğrenme-öğretme süreçlerinde yeni kuram ve yaklaşımların ortaya çıkması gibi durumlar, bireylerden göstermeleri beklenen rollerin de doğrudan etkilenmesine yol açmıştır. Buna göre bu değişimler ışığında; bilgiyi üreten, hayat içerisinde doğru kullanabilen, eleştirel düşünme, problem çözme ve iletişim becerilerine sahip, girişimci, kararlı, empati kurabilen, topluma ve kültürel yapıya katkı sağlayabilen vb. niteliklere sahip bir bireyin özellikleri ifade edilmektedir (MEB, 2018).

Beceri, herhangi bir işin yapılmasında maharetli olmak, uzmanlık veya bir etkinliği başarılı bir şekilde icra etmeye yarayan yetenek olarak ifade edilebilir (Kaptan vd., 2007). Yine diğer bir tanımda beceri, öğrencilerin eğitim – öğretim süreci içerisinde kazanmaları ya da geliştirmeleri beklenen, bilgi ve uygulama düzeyinde değerlendirilecek yeteneklerdir (Altay, 2020). İnsanın yaşamı süresince edindiği ve bu esnada kullanmak durumunda olduğu beceri kavramı en genel anlamıyla “kişinin hazırbulunuşluk ve geçirdiği öğrenim sürecine bağlı olarak herhangi bir işi icra etmesi, başarılı olması ve hedeflere uygun olarak

sonuçlandırması” ve “maharet, kişinin elinden iş gelmesi, uzmanlık” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2022).

Beceri, insanlığın ilk dönemlerinden günümüze değin belirli aşamalardan geçmiştir. İnsanın doğayla mücadelesinde ilk kez alet yapmayı öğrenmesi ve hayatta kalmak için belirli beceriler geliştirmesi insanlık tarihi açısından oldukça hayati bir öneme sahiptir. Sanayi Devrimi sonrası endüstri ve iş kollarıyla ilgili verilen eğitimlerde daha çok kullanılan beceri eğitimi, günümüzde 1960 yıllardan itibaren doğrudan eğitim sistemi içerisine dahil olmuş ve kısa sürede yaygın hale gelmiştir. Son yıllarda da beceri eğitimi, ABD, İngiltere, Belçika, İsveç gibi gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerinde etkili olan yapılandırmacı yaklaşımla birlikte hayata geçirilmiştir. Önceleri beceri denildiğinde genelde akla doğrudan gözlenebilen ve maharet gerektiren davranışlar geliyordu. Bundan dolayı da öğrencilerin daha çok fiziki ve davranışsal becerileri geliştirilmeye çalışılıyordu. Ancak artık günümüzde yapılandırmacı yaklaşımın da etkisiyle becerilerle ilgili ezber bozulmuş ve özellikle de duyuşsal ve bilişsel becerilerin geliştirilmesi ön plana çıkarılan bir amaç olmuştur (Boutin, 2004’ten akt., Güneş, 2012). Beceri eğitiminde üzerinde durulması gereken kısımlardan biri bilgi öğretiminden farklı olması gerçeğidir. Buna göre bir becerinin kazandırılmasına geçmeden önce o beceriye ilişkin bilgiler sunulmalı ve devamında bu beceriyi kazandıracak teknik ve yöntemler verilmelidir. Diğer yandan bu yöntem ve tekniklerin verilmesi sürecin amaç veya sonucu olarak görülmek yerine beceriye ulaşılması sürecinde takip edilecek yol veya araç olarak görülmelidir (Tardif, 1997’den akt., Güneş, 2012).

Bu kısımda sosyal bilgiler dersi için birbiriyle iç içe olan bilgi, beceri ve yetenek kavramlarını tanımlamak ve bunların karşılıklı etkisine de bir parantez açmak faydalı olacaktır. Bilgi, ders içeriğinin öğrenilmesi veya kavranılması olarak ifade edilir. Beceri ise, öğrenilen bilgilerin pratiğe veya uygulamaya yönelik olan yönüdür. Yetenekler de becerilere benzemekle beraber daha ziyade karmaşık bir yapıya sahip, kaynağı farklı faktörlere dayanan ve geliştirilmesi uzun vadede gerçekleşecek olan davranışlardır. Öğrencilerin zihinsel süreçlerinde iki temel davranış boyutundan bahsedebiliriz. Bunlar “erişi (achievement)” ve “yetenek (ability)” olarak ifade edilebilir (Spence, 2003; Kutlu, 2006; Haladyna, 1997 ‘den akt., Hotaman, 2008). Diğer yandan NRC (Amerikan Ulusal Araştırma Konseyi) de bilimsel bir araştırma yapılırken salt bilgi aktarımı değil, uygulama safhalarında ilgili becerilerin de geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna göre NRC, “beceriler (skills)” kavramı yerine süreç temelli, beceri ve bilgiyi içeren “uygulamalar (practices)” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. İçinde bulunduğumuz 21. yy. özelinde öğrencilerin akademik başarılarının yükseltilmesi ve çağımızın değişen olanak ve şartlarına göre konumlanıp başarılı olmaları adına gerekli beceri ve bilgiye sahip olmalarını sağlamak da oldukça önemlidir (Ecevit ve Kaptan, 2021).

Bu durumla ilgili MEB’ göre; eleştirel düşünen, problem çözebilen, iletişim ve empati becerilerine sahip, bilgiyi üretip hayatta işlevsel olarak kullanabilmeyi beceri haline getirmiş, girişken, kararlı, kültür ve toplum katkı sunabilecek vb. niteliklere sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu hedefe yönelik hazırlanan öğretim programlarının da bu doğrultuda olup bilgiyi aktarmaktan ziyade, bireysel farklılıkların ön plana alındığı, beceri, bilgi ve değerlerin kazandırılmasının hedeflendiği bir yapıda olması amaçlanmıştır (MEB, 2018).

Diğer yandan sosyal bilgiler öğretim programında yer verilen bu temel becerilerin öğrencilere kazandırılabilmesi yolunda en önemli unsurlardan bir diğeri de ders kitaplarıdır. Ders kitabı; öğretim programında yer verilmiş olan konular ve bu konulara dair bilgi içeriğinin, belirli bir plan dahilinde dersin hedefleri göz önüne alınarak düzenlendiği temel kaynaktır (Ünsal ve Güneş, 2004). Ders kitabı öğrencilerin derse aktif olarak katılabilmelerine yardımcı olduğu gibi olası disiplin sorunlarının da ortadan kaldırılmasında etkili olur. Başka bir deyişle ders kitapları sınıf atmosferine olumlu katkı sağlamakla beraber olumlu bir

ortamın oluşmasını sağlar (Kılıç ve Seven, 2002). Ders kitapları her ülkenin kendi amaçlarına ve bu doğrultuda hazırlanan öğretim programlarına göre saptanan konu ve bilgilerin bir plan dahilinde, belirli metotlarla öğrencilere sunulmasına yardımcı olur. Bu yönüyle ders kitapları, eğitim süreçlerini tamamlayan ve destekleyen temel materyaller olarak ifade edilebilir (Yücel ve Karamustafaoğlu, 2020). Ders kitapları okullarda yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin temel araçlardandır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitimin temel yaklaşımlarından olan Yapılandırmacılık doğrultusunda, öğrencileri eğitim-öğretim süreçlerinde daha aktif hale getirmek amaçlandığı gibi ders kitabının da buna paralel bir şekilde hazırlanması amaçlanmıştır (Gümüş vd., 2019).

Sosyal bilgiler dersi ve ders kitaplarının amaçlarından biri, bireylerin yaşadıkları topluma uyum sağlamayabilmeleri ve toplumsal duyarlılık kazanmaları konusunda gerekli olan beceri, bilgi ve değerlerin kazandırılmasıdır (Öztürk ve Öğreten, 2017). Ülkemizde Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı öğrencilerin ihtiyaç duyabileceği becerileri kazandırarak, sosyalleşmelerine yardımcı olmak ve onların iyi birer vatandaş olarak yetiştirmelerine katkı sunmaktır (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2017). Bireyin kendisini, içinde bulunduğu çevreyi ve toplumu anlayabilmesi, etkin ve katılımcı bir birey olarak yaşamın içinde varlığını ortaya koyabilmesi sosyal bilgiler dersi ile gerçekleşmektedir (Aydemir ve Adamaz, 2017). Sosyal bilgiler dersinde temel beceriler öğrencilere kazandırılırken, ders kitabında yer verilen içerikler, metinler, görseller, karikatürler, edebi ürünler, etkinlik ve değerlendirme çalışmaları kullanılmaya çalışılmaktadır (Çelikkaya vd., 2013).

Temel becerilerin kazandırılması sürecinin temel unsurlarından olarak hangi becerilerin öğrencilere kazandırılacağına ana hatlarıyla ifade edildiği öğretim programları da bireylerin yetenekleriyle insanlığa katkı sunabilmeleri, çeşitli alanlarda başarılı olabilmeleri, problem çözebilmeleri ve yaratıcılık özelliklerini geliştirmeleri konusunda işlevsel bir yapıda olmalıdır. Buna göre, öğretim programları rehberliğinde faaliyetlerini yürüten eğitim kurumlarının en büyük vazifelerinden biri, öğrencilerin bu temel becerileri kazanmalarını sağlamaktır (Tay ve Öcal, 2008'den akt., Mutluer, 2013). Ülkemizde ilk defa 2005 öğretim programında yer verilen ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP)'nda da yer alan temel becerilerin, eğitim-öğretim süreçlerinin planlanmasında gerek çağın şartlarına gerekse de bireyin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde düzenlenmesi oldukça önemli görülmüştür. Bu temel becerilerle donanmış bireylerin yetişmesini sağlayacak bir öğretim programı hazırlanırken, bireysel farklılıkların dikkate alınmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca konu ve içeriklerin düzenlenmesinde bilginin doğrudan aktarımı yerine beceri temelli ve işlevsel olmasına önem verilmiştir (MEB, 2018). Bu duruma göre temel becerilerin öğrenciye kazandırılması sürecinde temel bir görev üstlenen ders materyallerinin de öğrencilere salt bilgiyi doğrudan aktaran bir tarzda değil yukarıda bahsedildiği üzere beceri temelli ve bireysel farklılıkların göz önünde bulundurulduğu bir yapıda olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Aksoy ve Akbaba, 2019).

Öğretim programlarında yıllara yayılan değişikliklere göz attığımızda 2005 yılı öncesindeki programların, teoride “yeniden kurmacılık” ile “ilerlemecilik” yaklaşımlarını esas alsa da uygulama kısmında daha çok “daimici” ve “esasici” anlayışın etkisinden kendisini kurtaramadığını görmekteyiz (Eker, 2020). Bununla birlikte beceriler açısından bir dönüm noktası olan 2005 yılı itibarıyla yaşanan program değişikliği sonucunda yapılandırmacılık anlayışının da etkisiyle programda becerilerin ön plana çıktığını ve 15 becerinin programa eklendiğini görmekteyiz. 2017 yılında yaşanan program değişikliği sonucunda ise yeni eklenen ve değiştirilen bazı becerilerle bu sayının 26 olduğunu görmekteyiz. 2018 yılında yeniden düzenlenen ve güncellenen SBDÖP’ de diğer programlarda yer almayan “hukuk okuryazarlığı” becerisi eklenerek temel becerilerin sayısı 27’ ye çıkarılmıştır. Öte yandan 2005 öğretim programında yer verilen “bilgi teknolojilerini kullanma becerisi”, 2017 ve 2018

programlarında “medya okuryazarlığı” ve “dijital okuryazarlık” becerileri olmak üzere iki farklı beceri biçiminde ele alınmıştır (Kalaycı ve Baysal, 2020).

Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması gereken temel becerilerle ilgili birçok çalışma göze çarpmasına rağmen ders kitaplarının temel beceriler açısından incelenmesine yönelik güncel çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar genellikle bir ya da belirli becerilerin araştırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bazı çalışmalarda belirli temel becerilerin farklı açılardan ele alındığını görmekteyiz. Bazılarında ise önceki öğretim programına (2005) göre temel becerilerin ele alındığını söyleyebiliriz. Doğrudan ders kitaplarını temel beceriler açısından incelediği çalışmasında Altay(2020), ele aldığı 3 ders kitabında toplam 196 kez becerilere yer verildiğini ifade etmiştir. Bu çalışmada incelenen ders kitaplarından sadece 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı çalışmamızda kullanılan ders kitaplarıyla ortaktır. Diğer kitaplar farklı örneklerden seçilmiştir. Hotaman(2005), 2005 programına göre 15 temel becerinin öğretmen, öğrenci ve velilerin algıları doğrultusunda değerlendirilmesini amaçlamıştır. Kalaycı ve Baysal (2020), da 2005-2017-2018 SBDÖP’leri inceledikleri çalışmalarında, sosyal bilgiler dersi ve program kavramları üzerinde durarak bu programları çeşitli açılardan karşılaştırmışlardır. Karasu Avcı ve Faiz (2018) Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanını beceri ve değerler açısından incelemiştir. Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2017), çalışmalarında 2005 SBDÖP’de yer alan becerilerin ders kitaplarında ele alınma durumlarını incelemişlerdir. Bu çalışmada yeni program esas alınmamasına rağmen sosyal bilgiler dersine özgü becerilerin ders kitaplarındaki yansımalarına değinilmiştir. Bazı becerilerin ders kitaplarında yer bulduğu buna rağmen bazılarının ise yeterince yansıtılmadığı vurgulanmıştır. Gümüş vd. (2019), çalışmalarında becerileri, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki etkinliklerle uyumu açısından incelemiştir. Bu ders kitabındaki etkinliklerin becerileri yansıtmaya açısından yetersiz ve etkisiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aydemir ve Adamaz (2017), çalışmalarında 5-7. sınıflar düzeyinde sosyal bilgiler dersine özgü becerilerin 2005 SBDÖP’de kazanım ve etkinliklerde yer alma durumlarını incelemiş, beceri kontrol listesi yoluyla istatistiksel bilgilere yer verilmiş ancak bu becerilerin ders kitaplarında nasıl yer aldığına değinilmemiştir. Öztürk ve Öğreten (2017), çalışmalarında 2005 SBDÖP’deki temel becerileri kazandırmada 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşlerini incelemiş ve ders kitabının bu becerileri yansıtmada orta düzey bir yeterliliğe sahip olduğunu vurgulamıştır.

Bu çalışmada ise diğer çalışmalardan farklı olarak Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarında temel becerilerin nasıl yer aldığı ve hangi örneklerle ifade edildiğinin anlaşılması amaçlanmıştır. Ayrıca hangi sınıf düzeyinde hangi becerilerin özellikle yer aldığı araştırılmıştır. Bu ders kitapları da Talim ve Terbiye Kurulunca 2019’da onaylanan ve 2021-2022 eğitim – öğretim yılında okullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarından seçilmiştir. 2018 SBDÖP’de özellikle altı çizilen 27 temel becerinin, sosyal bilgiler ders kitaplarının ilgili öğrenme alanlarında, hangi örnekler ve yöntemlerle yer aldığı araştırılmıştır. Programda her bir öğrenme alanı kapsamında vurgulanan ve öğrencilere kazandırılması hedeflenen becerilerin ders kitaplarında nasıl yer aldığı, bu becerilerin kazandırılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Nitekim öğretim programında vurgulanan ve doğrudan kazandırılması hedeflenen bu becerilerin öğrenciye kazandırılması için temel unsurlardan biri de ders kitaplarıdır. Öğrencilerin doğrudan ulaşabileceği temel kaynak olan ders kitaplarının, temel becerileri öğrencilere kazandırmada ne kadar yeterli ve etkili olduğu, eğitim öğretimin verimliliği açısından önemli bir faktör olarak görülmelidir. Bu nedenle bu çalışmada öğretim programında vurgulanan becerilerin ders kitaplarına yansıma durumları ve ders kitaplarının beceri temelli hazırlanıp hazırlanmadığı beceri eğitimi açısından oldukça önemli görülmüştür.

Yöntem

Model

Bilimsel araştırmalar sosyal ve fiziksel olgular bağlamında bilimsel bir bilgiye ulaşmak hedefiyle yürütülen sistemli ve planlı çalışmalardır (Ekiz, 2020). Bu araştırmada, anlaşılması hedeflenen olgu veya durumlara ilişkin yazılı materyallerin incelenmesi, karşılaştırılması, test edilmesi ve değerlendirilmesi kapsamında istenen sonuçlara ve bulgulara ulaşılması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemine başvurulmuştur. Nitel araştırmalarda dokümanlar, gözlem, anket veya görüşme gibi yöntemlere başvurulmadan, araştırmacıya gerekli veri ve bulguları elde etme imkânı sağlayan temel kaynaklar olarak ifade edilebilir (Demir ve Atasoy, 2018). Doküman incelemesi yöntemi, önemli bir veri toplama aracı olarak bilimsel araştırmalarda sıkça başvuru alan yöntemlerden biridir (Ekiz, 2020). Doküman incelemesi, araştırılması düşünülen olay ve olgulara dair bilgilerin yer aldığı yazılı materyallerin analiz edilmesi esasına dayanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada sosyal bilgiler 5,6, ve 7. Sınıf ders kitapları incelenerek programda vurgulanan 27 temel becerilerin nasıl ve hangi örneklerle ele alındığı araştırılmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesi, 2018 SBDÖP ile paralel bir şekilde yapılarak ulaşılan verilere bulgular kısmında yer verilmiştir.

Veri Toplama Kaynakları

Verilerin toplanması yöntemine göre araştırmalar, belgesel (doküman) ve görgül (gözleme dayalı) olmak üzere sınıflandırılır. Görgül araştırmalar, ulaşılmak istenen verilerin gözlem, anket ve görüşme gibi yollarla elde edilmesini sağlarken; belgesel yani dokümana dayalı araştırmalarda, yönetmelikler, gazeteler, kitaplar ve programlar gibi yazılı kaynakların ya da dijital ortamda kayıtlı bulunan kaynakların incelenmesi esas alınır (Büyüköztürk vd., 2018). Bu çalışmada doküman inceleme yönteminden yararlanılmakla beraber veri toplama araçları, birer doküman olarak sosyal bilgiler 5,6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Bu bağlamda Talim Terbiye Kurulu tarafından 2019 yılında kabul edilen ve 2021-2022 eğitim-öğretim yılında okullarda okutulan bu ders kitapları şu şekildedir:

- 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Seçil Buket Harut, Ata Yay. 2021
- 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Erhan Şahin, Anadol Yay. 2021
- 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Hikmet Azer, Ekoyay Yay. 2021

Yine veri toplama aracı olarak MEB tarafından tasarlanan 2018 SBDÖP incelenmiş ve becerilerin ele alınması noktasında ders kitaplarıyla eş zamanlı olarak karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada verilerin incelenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizleri sosyal bilim disiplinlerinde özellikle de eğitim bilimleri temelli çalışmalarda sıkça başvuru alan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntemde, elde edilen verilerin, amaçlanan konuya yönelik gelecekte yapılacak çalışma ve uygulamalara dair bir fikir oluşturması amaçlanmaktadır (Ültay vd., 2021). Diğer yandan bu yöntem sayesinde birbirine benzeyen ifadelerin kavramlaştırılması, bunların öğrenme alanları çerçevesinde bir arada toplanıp yorumlanması mümkün olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). İçerik analizi yazılı, sözel ve diğer materyallerin bünyesinde yer alan anlam ve dil bilgisi bakımından nesnel ve sistemli bir biçimde sınıflandırmakla beraber kategorize etme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği inceleyen bir yaklaşım olarak görülmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). İçerik analizi metin veya metinlerden meydana gelmiş bir bütünün içerisinde belirli kelime veya kavramların varlığını tespit etmeye yönelik olarak gerçekleştirilir. Araştırmacı bu kelime ve

kavramlardan hareketle bunların anlamlarını ve ilişkilerini tespit ederek metinlerdeki mesajla ilişkin çıkarımlara ulaşma şansı bulur (Büyüköztürk vd., 2018).

Bu çalışmada 2018 SBDÖP’de yer verilen temel becerilerin, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında nasıl yer aldığını saptamak amacıyla içerik analizi kullanılmıştır. SBDÖP’ de yer verilen öğrenme alanlarındaki temel becerilerin, ders kitaplarındaki öğrenme alanlarına nasıl ve hangi örneklerle dağıtıldığının anlaşılması bu içeriklerin analiz edilmesiyle sağlanmaya çalışılmıştır.

Doküman incelenmesi yöntemi ile ulaşılan verilerin hangi beceriyle örtüştüğünü açıklayabilmek adına konu-kazanım ve beceri ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öğrenme alanı ve başlıkları altındaki konu içerikleri, çeşitli metinler, biyografiler, örnek etkinlikler, kavram haritaları, karikatürler vs. incelenerek temel beceriler açısından analiz edilmiş ve karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

5, 6, ve 7. sınıf düzeyinde 7 temel başlıkta toplanan öğrenme alanı bulunmaktadır. Bunlar 2018 SBDÖP’ de: “birbiri ile ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin bütünlük içerisinde görülebileceği, öğrenmeyi organize eden disiplinler arası bir şekilde yapılandırılan” öğrenme alanları olarak ifade edilmiştir. 5, 6 ve 7. Sınıf düzeyindeki sosyal bilgiler ders kitaplarında kazanım ve konu özelliklerine istinaden farklı adlarla yer alan bu öğrenme alanları, şu şekilde sıralanmıştır:

1. *“Birey ve toplum*
2. *Kültür ve miras*
3. *İnsanlar, yerler ve çevreler*
4. *Üretim, dağıtım ve tüketim*
5. *Bilim, teknoloji ve toplum*
6. *Etkin vatandaşlık*
7. *Küresel bağlantılar”* (MEB, 2018).

Araştırmanın Sınırlılığı

Bu çalışmada 2018 SBDÖP’de vurgulanan temel becerilerin ders kitaplarında nasıl yer aldığı araştırılırken Talim Terbiye Kurulu tarafından 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılında okullarda ders kitabı olarak okutulması kararlaştırılan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitapları temel beceriler açısından ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf ders kitabı çalışmamızın kapsamı dışındadır. Diğer yandan MEB’in genel ağ adresi üzerinden Eğitim Bilişim Ağı (EBA) kanalıyla dijital ortamda 5. ve 6. sınıf düzeyinde 2 kitap, 7. sınıf bazında ise 3 kitap bulunmakta olup bu kitaplardan her sınıf düzeyinde sadece bir yayınevine ait ders kitabı incelenmek üzere seçilmiştir.

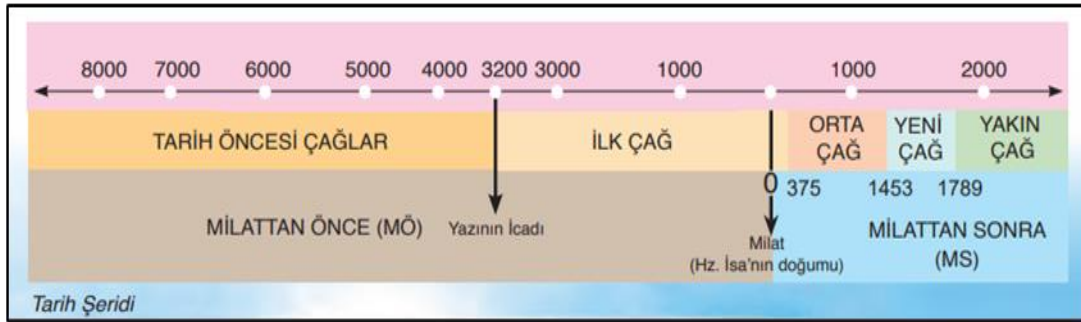
Bulgular

Ders kitaplarının her bir öğrenme alanının içerik analizi ile incelenmesi sonucunda çeşitli görsel, metin ve etkinlikler nezdinde belirli becerilerin örneklendirildiğini görmekteyiz. Öğretim programında kazanım ve konu özelliklerine göre farklı becerilerin yer aldığını ifade edebiliriz. Bu doğrultuda her sınıf bazında örneklendirilen belirli becerilere yer vermek yararlı olacaktır. Ders kitaplarında temel becerilerle ilgili çok sayıda örnek yer alırken bunların yer alma durumlarının anlaşılması için bazı örnekleri aşağıda göreceğiz. Bu örnekler öğrenme alanlarında ve ilgili konu başlıklarında farklı şekillerde yer almakla birlikte bilgi içeriği, görsel, çeşitli okuma parçaları, etkinlik ve değerlendirme çalışmaları gibi biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Her sınıf bazında çok fazla örnek olduğundan dolayı bu kısımda sadece belirli örnekler verilerek becerilerin ders kitaplarındaki yer alma durumları anlaşılmasına çalışılacaktır.

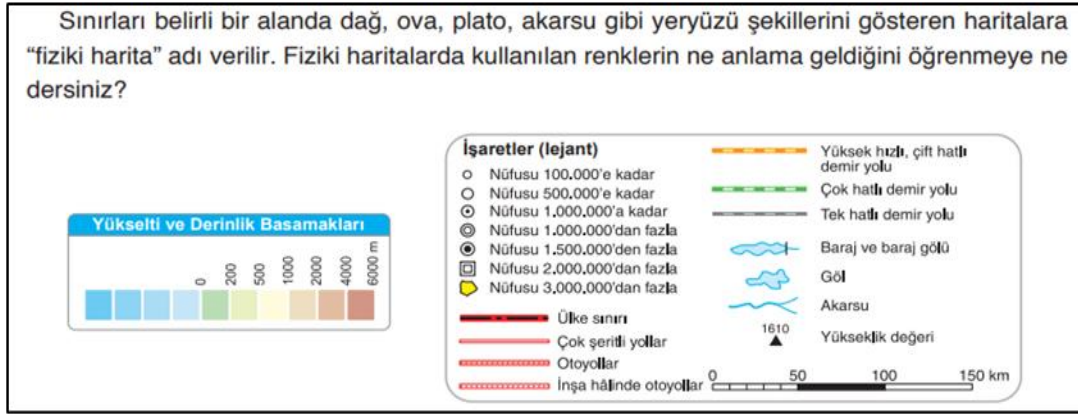
Şekil 1: Sosyal Katılım Becerisinin Örneklenildiği Görsel ve Metin “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, S. Buket Harut, 2019, s.19.

Yukarıda şekil 1’ de görüldüğü gibi 5. Sınıf ders kitabının 19. sayfasında çevresel sorunlara karşı duyarlı, vatandaş olma bilincine sahip, çevrenin geliştirilmesi, korunması ve doğru algılanması gibi özellikleri barındıran bireylerin yetiştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu örnekte de doğrudan sosyal katılım becerisinin örneklenildiğini söyleyebiliriz. Sosyal katılım becerisi bireylerin kendileriyle ilgili konularda karar alma süreçlerinde rol alması, kendisi ve çevrelerini ilgilendiren konulara dair bilgi sahibi olmaları, insanlar, gruplar ve kurumlar arası ilişkileri tanımları gibi alt becerileri içerdiğini ifade edebiliriz (Öğreten, 2017).

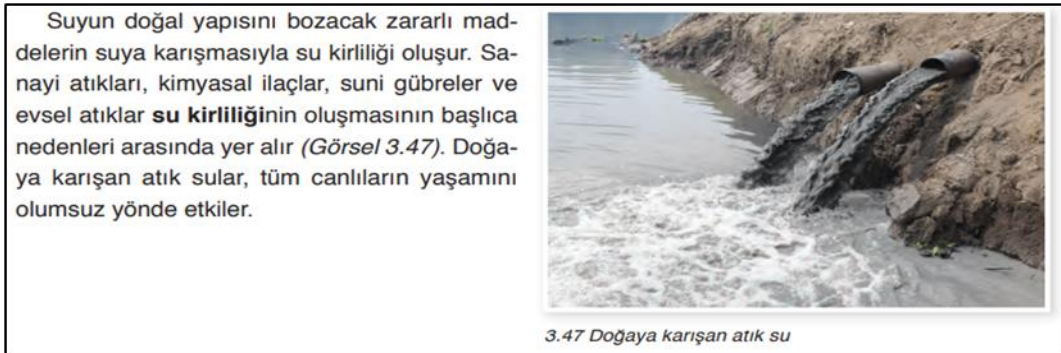
Şekil 2: Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi Örneği “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, S. Buket Harut, 2019, s.33.

Yukarıda şekil 2’de görüldüğü gibi 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 33’te öğrencilerin geçmişten günümüze belirli bir sıra ile tarihi olay ve olguları tasnif edebilmelerini sağlamak üzere zaman ve kronolojiyi algılama becerisi örneğine yer verilmiştir. Nitekim öğrencilerin geçmiş zaman bilinci kazanmaları ve tarih konularının kavratılmasında zaman ve kronolojiye ilişkin temel kavramlar önemli bir yere sahiptir. Örnek olarak milat, zaman, kronoloji, çağ, yüzyıl, takvim gibi kavramları öğrenmeleri belirli konuların öğrenilmesi için şarttır. Diğer bir deyişle öğrencilerin geçmişten günümüze kronolojinin ve tarihlendirmenin nasıl yapıldığını bilmeleri, geçmişe dair temel bir çerçeveye sahip olmalarını da sağlayacaktır (Haydn vd., akt., Demircioğlu, 2005). Burada verilen tarih şeridi ile zaman ve kronolojiyi algılama becerisinin örneklenildiğini görmekteyiz.

Şekil 3: Harita Okuryazarlığı Becerisinin Örneklendirildiği Ders Kitabı Görseli, "5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı", S. Buket Harut, 2019, s.60.

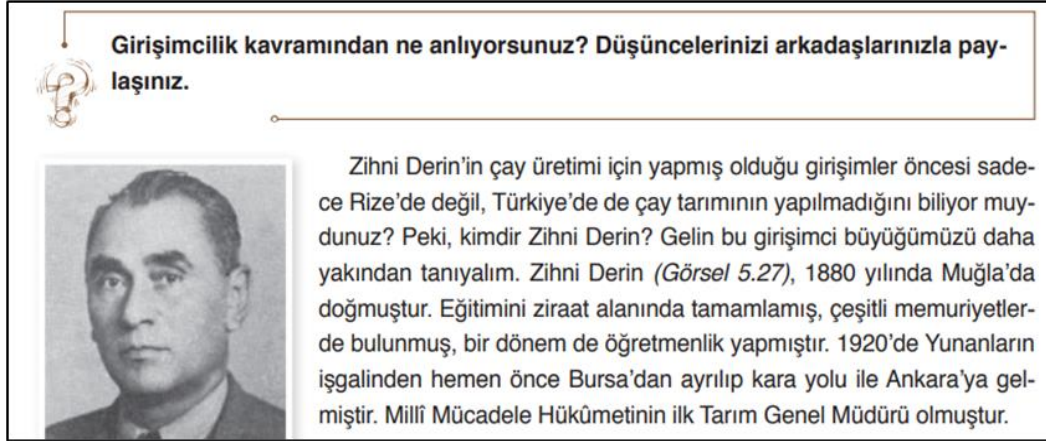
5. sınıf ders kitabının 60.sayfasında ve yukarıda şekil 3'te görülen örnekte harita üzerindeki renk ve şekillerden hareketle öğrencilerin haritalar hakkında bilgi sahibi olmaları ve yorum yapabilmelerini sağlayan bir beceri olarak harita okuryazarlığı becerisi örneklendirilmiştir. Burada öğrencilerin ilgili lejant üzerindeki şekil, renk ve sembolleri açıklayabilmesi, yorumlayabilmesi özellikle konunun anlaşılabilmesi için de ayrıca önem taşımaktadır.

Şekil 4: Çevre Okuryazarlığı Becerisinin Örneklendirildiği Ders Kitabı Görsel ve Metni, "5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı", S. Buket Harut, 2019, s.79.

Yine 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 79. sayfasında ve yukarıda verilen şekil 4'te ise çevre problemlerinden biri verilerek öğrencilerde çevreye karşı duyarlılık, çevrenin korunmasına ilişkin farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Böylelikle öğrencilerin, örnek bir çevre problemi üzerinden doğada yaşanan sorunların boyutlarını fark edebilmesi ve olası çözümler üzerinde durabilmesi beklenmektedir. Bu da bu örnek üzerinden çevre okuryazarlığı becerisinin örneklendirildiğini göstermektedir.

Aşağıda şekil 5'te sınıf sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının 129. Sayfasında verilen bir örnekte, öğrencilerin bir alanda yatırım alanında yeni bir iş sahası oluşturabilmeleri veya buna yönelik fikir oluşturabilmeleri için kazandırılması hedeflenen girişimcilik becerisinin vurgulandığını görmekteyiz. Bu amaçla verilen örnek metinde tarihten başarılı bir girişimci biyografisine yer verilerek öğrencilere bu becerinin kazandırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Ayrıca girişimcilik kavramı burada doğrudan ele alınarak öğrencilerin bu kavram üzerine düşünceleri ve tartışmaları amaçlanmıştır.

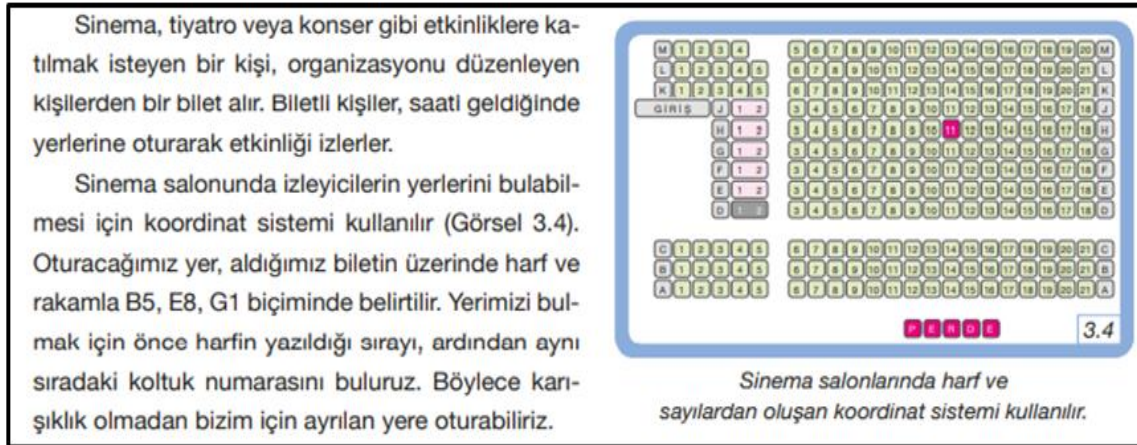
Şekil 5: Girişimcilik Becerisinin Örneklenildiği Ders Kitabı Metni, “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, S. Buket Harut, 2019, s.129.

Şekil 6’ da görülen 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 132. sayfasında verilen örnekte en çok yer verilen becerilerden biri olarak araştırma becerisinin kazandırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu etkinlik örneğinde bilimsel araştırma basamaklarına yer verilerek araştırma becerisinin kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Buna göre öğrencilerin düşünme, sorgulama, problem çözme ve eleştirel düşünme gibi becerileri bir arada kullanabilmesi amaçlanmıştır.

Öğrendiklerimi Uyguluyorum	
Siz de yaşadığınız toplumu ya da tüm insanlığı ilgilendiren bir sorun veya ihtiyacı tespit edip verilen basamaklara göre bir çözüm yolu üretiniz.	
	Problemin Tespiti
	Fikir Üretme

Şekil 6: Araştırma Becerisinin Örneklenildiği Ders Kitabı Etkinliği, “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, S. Buket Harut, 2019, s.132.

Şekil 7’de gördüğümüz örnekte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 80. sayfasında üç boyutlu düşünebilme ve bir koordinat düzlemi üzerinde yer-yön bulma gibi özelliklerin öğrencilerce kazanılması amaçlanarak mekânı algılama becerisi örneklenmiştir. Verilen görselde bir etkinlik salonundaki oturma sırasının nasıl anlaşılacağına dair açıklamalar yapılarak çeşitli koordinat veya işaretlerle herhangi bir yere nasıl ulaşılacağı açıklanmıştır.

Şekil 7: Mekânı Algılama Becerisinin Örneklendirildiği Ders Kitabı Görseli, “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, E. Şahin, 2019, s.80.

Bir kimse veya bir olayla ilgili yeterli bilgi edinmeden geliştirilen tutumlara **ön yargı** adı verilir. İnsanlar bazen başka düşüncelere, insanlara veya olaylara karşı ön yargılı olabilmektedir. Ön yargılı bireylerin bir durum ya da kişi hakkında olumlu veya olumsuz bir düşüncesi vardır. Bireyler herhangi bir olayda bu düşüncelerine göre karar verebilirler. Şimdi bazı ön yargı örneklerini inceleyelim.

Ön yargı örnekleri	Açıklamalar
Eminim ki bu sınavdan kötü not alacak.	Bu cümleyi kuran kişi, sınava giren öğrenciye karşı ön yargılıdır. Çünkü sınav daha olmamıştır ve sınavın sonucu bilinmemektedir. Öğrenci sınavdan iyi not da alabilir.
Bu arabayı Ahmet Usta'dan başka kimse tamir edemez.	Bu cümleyi kuran kişi, Ahmet Usta dışındaki bütün ustalara karşı ön yargılıdır. Çünkü arabanın arızasını başka ustalara göstermemiştir. Arabayı Ahmet Usta tamir edebileceği gibi başka ustalar da tamir edebilir.
Kupayı kesin bizim takım alacak.	Bu cümleyi kuran taraftar ön yargılıdır. Çünkü maçlar daha bitmemiştir ve kupayı hangi takımın alacağı belli değildir. Maçlar bittiğinde kupayı başka bir takım da alabilir.

Şekil 8: Kalıp Yargı ve Ön Yargıyı Fark Etme Becerisine İlişkin Ders Kitabı Metni, “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, E. Şahin, 2019, s.19.

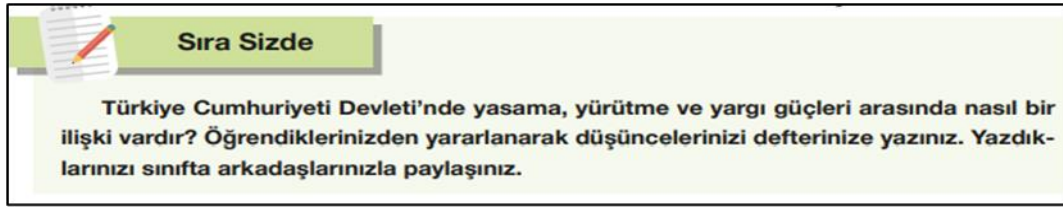
Yukarıda Şekil 8’ de 6. sınıf ders kitabının 19. sayfasında verilen örnekte ön yargı ve kalıp yargı ile açıklamalar ve örnek durumlar yer almıştır. Bu da kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme becerisinin örneklendirildiği ve bu becerinin öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığını göstermektedir. Verilen örneklerde öğrencilerin ön yargı durumlarının neler olduğunu fark edebilmeleri ve olaylara farklı açılardan bakabilmelerinin sağlanması amaçlanmıştır.

Şekil 9’da verilen örnekte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 204. sayfasında doğrudan yapılan Demokrasi vurgusu ile öğrencilerde politik okuryazarlık becerisinin kazandırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Verilen metinde olduğu gibi öğrencilerin Demokratik bir toplumun bir ferdi olarak haklarının ve sorumluluklarının farkında olmaları, demokratik değerlerin içselleştirilmesi ve davranış biçimlerinde kendisini göstermesi adına bu becerinin örneklendirildiğini görmekteyiz.

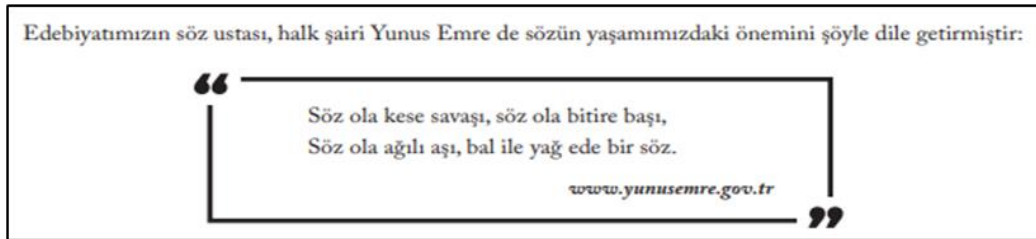

Şekil 9: Politik Okuryazarlık Becerisine İlişkin Ders Kitabı Görsel ve Metni, “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, E. Şahin, 2019, s.204.

Aşağıda şekil 10’da görülen ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 210. sayfada verilen bir etkinlikte öğrencilerin bir konu üzerinde düşünceleri ve bunu yazıya dökmeleri istenmiştir. Ayrıca yazdıklarını sınıf arkadaşlarıyla da paylaşmaları istenmiştir. Bunun da öğrencilerin yazma ve ifade becerilerini geliştirmek amacıyla yapılan bir etkinlik olduğu için Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisinin kazandırılmasına ilişkin bir örnek olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim öğrencilerin düşüncelerini yazdıktan sonra sınıf ortamında arkadaşlarıyla paylaşmaları onların iş birliği özelliğinin yanında kendilerini ifade edebilme ve Türkçeyi etkili kullanabilme özelliklerini de geliştirecektir.

Şekil 10: Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisine İlişkin Ders Kitabı Etkinliği, “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, E. Şahin, 2019, s.210.

Şekil 11: İletişim Becerisine Örnek Ders Kitabı İçeriği, “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, H. Azer, 2019, s.14.

Yukarıda şekil 11’de 7. sınıf ders kitabının 14. sayfasında yer alan Yunus Emre’ye ait bir dize yer almıştır. Burada iletişimde söylenen sözün ve nasıl söylendiğinin önemi üzerinden iletişim becerisine vurgu yapılmıştır. Bu öğrenme alanı doğrudan iletişim temelli olduğu için ilk konu olan “iletişim kurarak anlarız” kısmında 12-20. sayfalar arasında

iletişimin tanımı, önemli unsurları, iletişimin nasıl gerçekleştiği ve iletişim türleri ele alınmıştır. Bu da iletişim becerisinin öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Burada şekil 12’ de ise 7. sınıf ders kitabının 23. sayfasında doğrudan medya okuryazarlığı becerine dikkat çekilmiştir. Verilen görselde ve metinde aile içi iletişimin bozulması, dil tahribatı gibi problemlerle baş edebilmek için medya araçlarını doğru kullanmanın önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu da doğrudan medya okuryazarlığı becerisinin örneklendirildiğini göstermektedir.

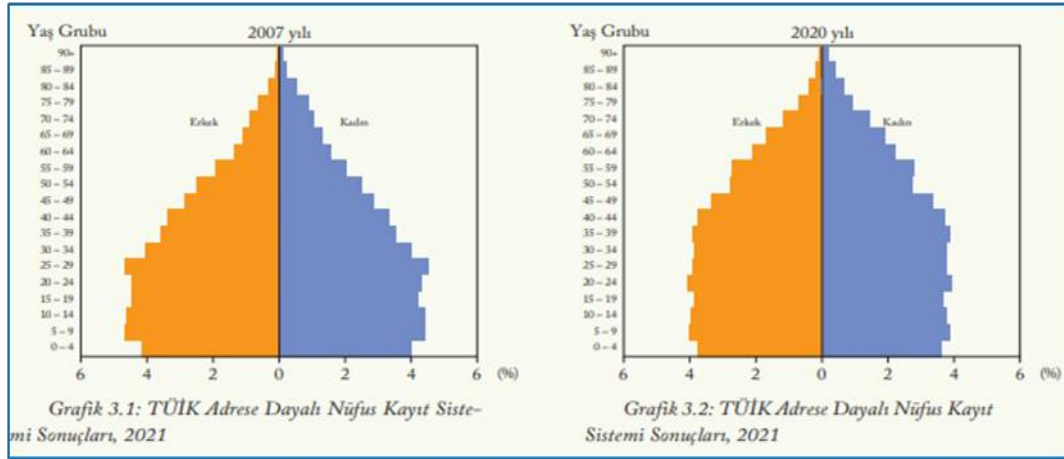

Şekil 12: Medya Okuryazarlığı Becerisine İlişkin Ders Kitabı Metni “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, H. Azer, 2019, s.23.

Aşağıda şekil 13’te 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 36. sayfadaki örnekte Osmanlı Devleti’nin kuruluşu kısmında kayı boyuna ait bir mezar taşının fotoğrafına yer verilmiştir. Burada yer alan izlerden Osmanlı Devleti’nin bu bölgede hüküm sürdüğüne dair bir kanıtın yer vermek istenmiştir. Bu da öğrencilere kanıt kullanma becerisinin kazandırılmak istendiğini göstermektedir.

Şekil 13: Kanıt Kullanma Becerisine İlişkin Ders Kitabı Görsel ve Metni, “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, H. Azer, 2019, s.36.

Şekil 14: Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama Becerisine İlişkin Ders Kitabı Görseli, “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, H. Azer, 2019, s.111.

Şekil 14’ te 7. sınıf ders kitabının 111. sayfasındaki bir grafik örneğine yer verilmiştir. Verilen nüfus grafiği ile öğrencilerin grafik okuma ve yorumlama becerisini kazanmaları amaçlanmıştır. Bu şekilde öğrencilerin çeşitli istatistiksel değerleri tabloya dökme, farklı yönleriyle görebilme ve yorumlama gibi beceriler kazanmalarını sağlayacaktır. Bu yönüyle burada tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisinin kazandırılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

Şekil 15: Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisine İlişkin Ders Kitabı Görseli, “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”, H. Azer, 2019, s.74.

Yine şekil 15’ te 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 74. sayfasında yer verilen örnekte itfaiye teşkilatının o dönemki adıyla “tulumbacılar” olarak yer aldığı ilk kuruluş yıllarındaki durumu ve özelliklerini gösteren bir görsele yer verilmiştir. Bu şekilde görselin incelenerek günümüzde itfaiye teşkilatının değişen ve süregelen yanlarının ne olduğu üzerine öğrencilerin düşüncelerinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu da doğrudan değişim ve sürekliliği algılama becerisinin kazandırılmaya çalışıldığını gösteren bir örnek olarak ifade edilebilir.

Şekil 16 : Problem Çözme Becerisine İlişkin Ders Kitabı Görsel ve Etkinliği, "7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı", H. Azer, 2019, s.114.

Yukarıda yer alan şekil 16' da 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 114. sayfasındaki görselde bir problem durumu olarak göç olgusunun nedenleri üzerine öğrencilerin düşünceleri ve tartışmaları istenmiştir. Bu da öğrencilere problem çözme becerisinin kazandırılmaya çalışıldığını gösteren bir etkinlik olarak görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretim programında (2018 SBDÖP) yer verilen 27 beceriden 23'ünün 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarının her bir öğrenme alanında kazanım ve konulara göre dağıtıldığını görmekteyiz. Her bir öğrenme alanında doğrudan kazandırılması hedeflenen becerilerden bazılarının bu sınıflar düzeyinde birden fazla, bazılarının sadece bir kez, bazılarının ise hiçbir öğrenme alanında yer almadığını ifade edebiliriz. Bu çalışmada 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde sadece bazı örneklerine yer verilen bu becerilerin, bu ders kitaplarında toplamda 23 becerinin bir ve birden fazla öğrenme alanlarında örneklendirildiğini görmekteyiz. Diğer 4 beceriye ise bu sınıflar düzeyinde yer verilmemiştir.

Aşağıda yer verilen tablo 1'i incelediğimizde her bir temel becerinin çeşitli şekillerde örneklenilmek suretiyle 5, 6 ve 7. sınıflar bazında ders kitaplarına nasıl dağıldığını görmekteyiz. Öğretim programında öğrenme alanları bazında doğrudan kazandırılması hedeflenen becerilerin 5, 6. ve 7. sınıflardaki dağılımına baktığımızda tablo 1' e göre "araştırma", "değişim ve sürekliliği algılama" ve "zaman ve kronolojiyi algılama" gibi becerilerin her sınıf bazında örneklendirildiğini görmekteyiz. "Kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme" becerisi ve "hukuk okuryazarlığı" becerileri sadece 6. ve 7. sınıflarda örneklenmiştir. "Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma", "girişimcilik", "harita okuryazarlığı", "politik okuryazarlık", "sosyal katılım" ve "yenilikçi düşünme" becerileri de sadece 5. ve 6. sınıflarda örneklenmiştir. Sadece 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında örneklenilen beceriler: "çevre okuryazarlığı", "öz denetim", "gözlem" ve "dijital okuryazarlık" olarak görülmüştür. Yalnızca 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında örneklenilen beceriler: "eleştirel düşünme" ile "mekânı algılama" becerileri olarak saptanmıştır. Yine yalnızca 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında örneklenilen beceriler de: "iletişim", "kanıt kullanma", "tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama" ve "problem çözme" becerileri olmuştur.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında Temel Becerilerin Sınıflara Göre Yer Alma Durumları

TEMEL BECERİLER	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF
Araştırma	*	*	*
Çevre okuryazarlığı	*		
Değişim ve sürekliliği algılama	*	*	*
Di jital okuryazarlık	*		
Eleştirel düşünme		*	
Empati			
Finansal okuryazarlık			
Girişim cilik	*	*	
Gözlem	*		
Harita okuryazarlığı	*	*	
Hukuk okuryazarlığı		*	*
İletişim			*
İş birliği	*		*
Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme		*	*
Kanıt kullanma			*
Karar verme			
Konum analizi			
Medya okuryazarlığı	*		*
Mekânı algılama		*	
Öz denetim	*		
Politik okuryazarlık	*	*	
Problem çözme			*
Sosyal katılım	*	*	
Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama			*
Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	*	*	
Yenilikçi düşünme	*	*	
Zaman ve kronolojiyi algılama	*	*	*
TOPLAM	15	13	11

Tablo'1 de de görüldüğü üzere öğretim programında (2018), 5, 6 ve 7. sınıf nezdinde öğrenme alanlarında vurgulanan temel becerilerden 23'ünün ders kitaplarında örneklendirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte öğretim programının 5, 6 ve 7. sınıf düzeyindeki ilgili öğrenme alanlarında kazanılması amaçlanan beceriler olarak yer verilmeyen beceriler ise: “*empati*”, “*finansal okuryazarlık*”, “*karar verme*” ve “*konum analizi*” becerileri olmuştur. Bu becerilerin de çalışmamızın kapsamı dışında kalan 4. sınıf düzeyinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan bu becerilerin, 5, 6 ve 7.sınıf düzeyinde konu ve kazanım özelliklerine göre kazandırılabilmesi veya örneklendirileceği konular bulunmasına rağmen öğretim programında kazandırılması gereken beceriler arasında gösterilmediğini görmekteyiz.

Sosyal bilgiler öğretim programına göre 5. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel beceri türü 11'dir. Bunlar: “*sosyal katılım*”, “*Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma*”, “*araştırma*”, “*harita okuryazarlığı*”, “*çevre okuryazarlığı*”, “*gözlem*” “*öz denetim*” *dijital okuryazarlık*”, “*iş birliği*”, “*yenilikçi düşünme*” ve “*girişimcilik*” olarak ifade edilmiştir (Öğretim programında “*yaratıcılık*” olarak ayrıca ifade edilen bu beceri, 2017 ve 2018 programında “*yenilikçi düşünme*” becerisi olarak değiştirildiği için ayrı bir beceri olarak ele alınmayacaktır). Bu beceriler ders kitabında da örneklendirilmiştir. Ancak burada belirtilmese de ders kitabında kazanım ve konu özelliklerine göre; “*değişim ve sürekliliği algılama*”, “*medya okuryazarlığı*”, “*politik okuryazarlık*” ve “*zaman ve kronolojiyi algılama*” becerilerinin de örneklendirildiğini görmekteyiz. Tablo 1’de de görüldüğü üzere 5. sınıf düzeyinde ders kitabında örneklendirilen beceri türü sayısı “15” olarak bulunmuştur.

Sosyal bilgiler öğretim programında 6. sınıf düzeyinde ise öğrenme alanlarına göre vurgulanan ve öğrencilerin kazanması amaçlanan 9 beceri türü tespit edilmiştir. Bu beceriler: “*eleştirel düşünme*”, “*zaman ve kronolojiyi algılama*”, “*mekânı algılama*”, “*harita okuryazarlığı*”, “*yenilikçi düşünme*”, “*araştırma*”, “*girişimcilik*”, “*Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma*” ile “*politik okuryazarlık*” becerileri olarak vurgulanmıştır. Ancak yine burada doğrudan kazandırılması amaçlanan bu beceriler arasında gösterilmese de “*değişim ve sürekliliği algılama*”, “*hukuk okuryazarlığı*”, “*kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme*” ve “*sosyal katılım*” becerilerinin ders kitabında örneklendirildiğini ifade edebiliriz. Tablo 1’ de görüldüğü üzere 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında örneklendirilen beceri türü sayısı “13” olarak bulunmuştur.

Son olarak sosyal bilgiler öğretim programının 7. sınıf düzeyindeki öğrenme alanlarında ise doğrudan kazandırılması planlanan toplam 10 beceri vurgulanmıştır. Bu beceriler: “*iletişim*”, “*medya okuryazarlığı*”, “*kanıt kullanma*”, “*problem çözme*”, “*tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama*”, “*zaman ve kronolojiyi algılama*”, “*değişim ve sürekliliği algılama*”, “*iş birliği*”, “*kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme*” ve “*araştırma*” becerileri olarak belirtilmiştir. Ancak ders kitabında kazanım ve konu özelliklerinin de etkisiyle bu becerilere ek olarak “*hukuk okuryazarlığı*” becerisi de örneklendirilmiştir. Tablo 1’ de görüldüğü üzere 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında örneklendirilen beceri türü sayısı 11 olarak bulunmuştur.

Yine temel becerilerin ders kitaplarındaki dağılımına baktığımızda “*tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama*” ve “*problem çözme*” gibi becerilerin daha çok soyut düşünme dönemine uygun beceriler olduğu için 7. sınıf düzeyinde yer bulduğunu ifade edebiliriz. Bu açıdan temel becerilerin öğrencilerin bilişsel gelişim özelliklerine uygun olarak öğretim programına ve ders kitaplarına yansındığını da ifade edebiliriz.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmamız Türkiye’ de sosyal bilgiler ders kitaplarının beceriler yönünden incelenmesi esasına dayandığı için daha çok yurtiçinde yapılan çalışmalardan faydalanma

yoluna gidilmiştir. Bu çalışmada 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında temel becerilerin nasıl yer aldığı araştırılmıştır. Bu çalışma yapılırken her bir becerinin toplamda kaç kez örneklendirildiğinden ziyade her sınıf bazında kaç beceri türünün, hangi araçlar kullanılarak nasıl örneklendirildiği araştırılmıştır. Ayrıca çalışmamız, 2018 SBDÖP kapsamında temel becerilerin 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yansımaları ele almayı amaçlamıştır. Bundan dolayı alanda bu yönleriyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Yapılan literatür taramasında alanda yapılan diğer araştırmalara baktığımızda Altay(2020), araştırma makalesinde ortaokul ders kitaplarını beceriler açısından incelemiştir. Bu çalışmada, veriler istatistiksel olarak tablo halinde verilmiş ve yine bazı becerilerin örneklendirilme durumları verilmiştir. 3 ders kitabının öğrenme alanlarında toplamda 196 kez becerilere yer verildiği ifade edilmiştir. Bizim araştırmamızda ise toplam beceri sayısından ziyade tek tek becerilerin örneklendirilme durumları incelenmiştir. Bu nedenle temel becerilerin örneklendirilme durumları ile ilgili toplam bir sayı vermek araştırmamızın amaçları içerisinde yer almamaktadır. Ancak sınıflar bazında örneklendirilen beceri türü sayısına dikkat çekilerek tablo 1’de ifade edilmiştir. Yine Altay (2020), çalışmasında en fazla becerinin 5. sınıflarda en az becerinin 6. sınıflarda hedeflendiğini ifade etmiştir. Bu çalışmada tablo 1’de de ifade edildiği gibi en fazla sayıda beceri türünün örneklendirildiği sınıf 5. sınıf olmakla beraber temel becerilerin kazanım ve konularla ilişkilendirilme durumları hem programda hem de ders kitabında yeterince açık bir şekilde ifade edilmediği için hangi ders kitabının becerileri daha çok hedeflediği verisine ve becerilerin örneklendirilme sayısına ulaşmak güç olacaktır. Ayrıca Altay(2020), üç ders kitabında toplamda 196 kez becerilere yer verildiğini ifade etmiştir. Ancak ders kitaplarının kapsamı ve becerilerin kazanımlarla eşleştirilmesi konusunun belirsizliği göz önüne alındığında bunun oldukça yüksek bir rakam olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Altay(2020) da çalışmasında, ders kitaplarındaki öğrenme alanlarıyla temel becerilerin birbiriyle ilişkilendirilmeden ve düzensiz bir şekilde verildiğini vurgulamıştır.

Karasu Avcı ve Faiz (2018), çalışmalarında Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf ders kitaplarında “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanında yer verilen beceri ve değerlerin incelenmesini amaç edinmiştir. Burada bizim çalışmamız kapsamında olan 5. sınıf ders kitabında yer alan beceriler açısından bakıldığında “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanında yer alan temel becerilerin vurgulandığını görmekteyiz. Yazarlar çalışmalarında bu öğrenme alanında en fazla örneklendirilen becerinin “*politik okuryazarlık*” olduğunu vurgulamıştır (Yazarlar burada SBDÖP’de bu adla vurgulanan “*politik okuryazarlık*” becerisini “*siyaset okuryazarlığı*” olarak ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili söylem farklılığı konumuz dışında kaldığı için biz bu beceriyi “*politik okuryazarlık*” olarak ifade edeceğiz). Diğer yandan bu becerinin 2018 SBDÖP’de de yer aldığı belirtilerek bu durumun beklenen bir durum olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak program incelendiğinde beceriler kısmında 27 becerinin tablo halinde verildiğini görülmekle birlikte her bir öğrenme alanında sadece o öğrenme alanına özgü kazandırılması amaçlanan beceriler olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bundan dolayı programda 27 beceri arasında yer almasına rağmen “*politik okuryazarlık*” becerisinin “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanında doğrudan kazandırılması amaçlanan beceriler arasında yer almadığını görmekteyiz. Bununla birlikte ders kitabında bu beceriye vurgu yapan örnekler de yer almıştır. Bizim çalışmamızda ise bu öğrenme alanında en çok vurgulanan ve örneklendirilen becerilerin “*sosyal katılım*” ve “*araştırma*” becerileri olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim öğretim programında da bu öğrenme alanı nezdinde doğrudan kazandırılması amaçlanan beceriler olarak sadece “*sosyal katılım*” ve “*araştırma*” becerileri belirtilmiştir.

Temel becerilerle ilgili çalışmada Hotaman (2008), 2005 SBDÖP’ de yer alan 15 adet beceriyi inceleyerek bu becerilerin öğretmen, veli ve öğrenci algıları doğrultusunda

değerlendirilmesini amaçlamıştır. Bu çalışmada yazar 2005 SBDÖP’de yer alan becerileri ders kitapları açısından incelememiş, sadece veli ve öğrenci algıları çerçevesinde ele almıştır. Diğer yandan beceriler, 2005 programına göre incelendiği için yeni program açısından ele alınması güç olmuştur. Ancak bu çalışma, 2018 programında da ortak olan becerilerin tanımlanması açısından önemlidir.

Ablak (2017), çalışmasında SBDÖP’de yer alan becerilere ilişkin öğrenci algılarının değerlendirilmesini amaçlamıştır. Bu amaçla sosyal bilgiler dersine özgü (mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, empati, sosyal katılım) becerileri ele alarak öğrenci algılarının değerlendirilip yorumlanmasını hedeflemiştir. Bu çalışmada da beceri sayısı sınırlı kalmakla beraber öğrenci algıları üzerinden değerlendirilme yapması bakımından araştırmamızdan ayrı bir çalışma olarak görülmektedir.

Öğreten (2017), çalışmasında 2005 SBDÖP’ de yer alan temel becerilerin öğrencilere kazandırılması noktasında 4. Sınıf ders kitabının yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşlerini ele almıştır. Buna göre öğretmenlere yönelik uygulanan anket sonuçları incelenmiştir. Elde edilen verilerle 4. Sınıf ders kitabının temel becerileri kazandırmada yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Yine çalışmamızdan ayrı olarak bu çalışmada ders kitaplarında temel becerilerin örneklendirilmesinden ziyade öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ile vurgulanan ve amaçlarda ifadesi bulunan “Temel Becerilerin” Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verilen içeriklerde nasıl örneklendirildiğini açıklamak amacıyla yürüttüğümüz çalışmamızda bu becerilerin bir kısmına bulgular kısmında yer verilmiştir. 5, 6 ve 7. sınıflar düzeyinde öğrenme alanlarında bu becerilerin çeşitli metin, görsel ve etkinliklerle örneklendirildiğini görmekteyiz. En fazla örneklendirilen beceri türü 5. sınıf ders kitabında, en az örneklendirilme durumu ise 7. sınıf ders kitabında olmuştur. 5. sınıf ders kitabında en fazla örneklendirilen beceriler; “araştırma”, “sosyal katılım” ve “çevre okuryazarlığı” becerileri olmuştur. Bu da kazanım ve konu özelliklerine göre öğrencilerin gelişim düzeyleri dikkate alınarak programda ağırlık verilen beceriler olarak karşımıza çıkmaktadır. 6. sınıf ders kitabında ise en fazla örneklendirilen beceri yine “araştırma” becerisi olmuştur. 7. sınıf ders kitabında da özellikle “iletişim”, “iş birliği” ve “zaman ve kronolojiyi algılama” becerilerinin örneklendirildiğini görmekteyiz.

İlgili ders kitaplarında özellikle öğretim programında belirtilen kazanımlara ve öğrencilerin gelişim düzeylerine göre beceriler yer almıştır. Örneğin problem çözme, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama gibi soyut düşünmeyi gerektiren becerilere 7. sınıf düzeyinde yer verilmiştir. Ancak gerek öğretim programında gerekse de ders kitaplarında temel becerilerin hangi kazanımlar dahilinde öğrencilere kazandırılacağına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Öğretim programında sadece ilgili öğrenme alanlarında doğrudan kazandırılması hedeflenen becerilere yer verilmiştir. Ancak bu becerilerin hangi kazanım kapsamında ve hangi konu içerisinde kazandırılacağı belirtilmediği için bu durum bir belirsizliğe sebep olmuştur. Ders kitaplarında ise öğrenme alanlarının başında işlenecek konular ve kazandırılacak değerler vurgulanmış ancak temel becerilerden bahsedilmemiştir. Ders kitaplarında her sınıf düzeyinde bir ya da birden çok kez tekrar eden becerilere değinmiştik. Bununla birlikte hiç yer verilmeyen beceriler olarak “finansal okuryazarlık”, “konum analizi”, “empati” ve “karar verme” gibi temel becerilerin ilgili ders kitaplarının öğrenme alanlarında örneklendirileceği konular olmasına rağmen hiçbir şekilde yer almaması da dikkat çekmektedir.

Ders kitaplarının öğrenme alanları üzerinde yapılan içerik analizi ile yer verdiğimiz bazı örneklerde becerilerin çeşitli görsel, metin veya etkinlikle nezdinde örneklendirilerek öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte bu becerilerin 5. 6. ve 7. sınıf nezdinde kazandırılması düşünülen becerilerin içerikler üzerinden ders kitaplarında örneklendirilmesi, ders kitaplarının beceri eğitimi açısından üstlendiği role uygun olarak

gelişmiştir. Ancak temel becerilerin kazanımlarla eşleştirilmemesi ve verilen örnek veya etkinliklerin gelişmeye ve zenginleştirilmeye ihtiyaç duyması ders kitaplarının beceri temelli hazırlanması noktasında belirli eksikliklerin olduğuna işaret etmektedir.

Son olarak da ders kitaplarında metin, görsel veya etkinlik şeklinde yer alan temel becerilerin kazandırılmasının daha çok öğretmenin çabasına ve öğrencilerin hazırbulunuşluklarına göre değiştiğini de belirtmek gerekmektedir.

Öneriler

Temel becerilerin öğrencilere kazandırılmasında temel materyal olarak ön plana çıkan sosyal bilgiler ders kitaplarının nitelikli olarak hazırlanması büyük bir öneme sahiptir. Özellikle içeriklerin daha zengin ve doğrudan temel becerileri kazandırmaya yönelik bilinçli bir çalışmayla düzenlenmesi bu becerilerin kazandırılmasını daha mümkün hale getirecektir.

Diğer yandan öğretim programında her bir öğrenme alanında vurgulanan temel becerilerin, kazanımlarla ilişkilendirilmesi ve bu becerilerin hangi konu kapsamında sunulacağı konusuna açıklık getirilmesi de yerinde olacaktır. Böylelikle bu becerilerin öğrencilere kazandırılması noktasında daha somut adımlar atılması sağlanabilir.

Her ne kadar yazılı ve görsel materyaller ile temel becerilerin öğrencilere kazandırılması amaçlansa da çeşitli oyunlar, drama gösterileri, gezi etkinlikleri, sınıf içi tartışma, münazara vb. çalışmalar ile de bu becerilerin kazandırılması sağlanabilir.

MEB bünyesinde görev yapan öğretmenlere beceri eğitimi konusunda hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Bu bağlamda seminer, konferans ve kurs benzeri çalışmalar teşvik edilerek beceriler ve beceri eğitimi konusunda öğretmenlerin bilgilendirilmesi sağlanabilir.

Temel Becerilerle eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi esnasında öğretmenlere kılavuzluk edecek kaynak kitapların veya broşürlerin MEB tarafından oluşturulması ve yaygın hale getirilmesi yararlı olabilir.

Temel becerilerin öğrencilere kazandırılmasında temel bir role sahip olan öğretmenlerin özellikle öğretim programını iyi bir şekilde incelemeleri, amaçlar, yetkinlikler ve temel becerilerin hangi öğrenme alanlarıyla eşleştirileceği ile ilgili araştırma ve çalışmaları takip etmeleri de yerinde olacaktır. Öğretmenlerin düzenleyeceği ders içi etkinliklerde öğrencinin kendi öğrenmelerini yapılandırabilecekleri ortamların oluşturulması da beceri eğitiminde ve eğitim faaliyetlerindeki verimliliğin artmasını sağlayabilir.

Kaynakça

- Ablak, S. (2017). *Sosyal bilgiler programındaki becerilere ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Aksoy, B., Akbaba, B., & Kılcan, B., (Ed.) (2019). *Sosyal bilgilerde beceri eğitimi içinde* (s.4-17). Pegem Yayınları.
- Altay, N., (2020). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının beceriler açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. (41), 276-297. <https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.805054>
- Aydemir, M. & Adamaz, K. (2017). Ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanım ve etkinliklerin ortak ve derse özgü beceriler açısından incelenmesi. *International Journal of Field Education*. 3(2), 37-59. <https://doi.org/10.32570/ijofe.342445>
- Aydın, A. (2019). *Sınıf yönetimi*. Pegem Yayınları.
- Azer, H. (2019). *MEB 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ekoyay Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E.K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Yayınları.
- Çelikkaya, T. & Kürümlüoğlu, M. (2017). Sosyal bilgiler öğretim programında kazandırılması hedeflenen alan becerilerine kitaplarda yer verilme durumu. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(40), 141-158. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/33533/311117>
- Çelikkaya, T., Başarmak, U., Filoğlu, S. & Şahin, B. (2013). Reflection levels of values to be gained explicitly in secondary schools on textbooks. *The Online Journal of New Horizons in Education*, 3(2), 8-20. <https://www.tojned.net/?pid=showissue&issueid=100>
- Demir, Y. & Atasoy, E. (2018). 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının (2017) değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 31(2), 753-780. <https://doi.org/10.19171/uefad.505647>
- Demircioğlu, İ. H. (2005). Sekizinci sınıf öğrencilerinin tarih öğretiminde kullanılan zaman ve kronolojiyle ilgili bazı kavramları anlama düzeyi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*.(9),155-163. https://www.academia.edu/attachments/37981827/download_file?st=MTY2NjAzNjgMyw4OC4yNDMuMTM2LjI1NA%3D%3D&s=swp-splash-paper-cover
- Ecevit, T. & Kaptan, F. (2021). 21. Yüzyıl becerilerinin kazandırılmasına yönelik tasarlanan argümantasyon destekli araştırma sorgulamaya dayalı öğretim modelinin betimlenmesi.

- Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 36(2), 470-488.
<http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3118-published.pdf>
- Eker, S. (2020). 2005 Sosyal bilgiler öğretim programı ile 2018 sosyal bilgiler öğretim programının karşılaştırmalı analizi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.* 5(1), 86-103. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/farabi/issue/53788/600977>
- Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri yaklaşım, yöntem ve teknikler*. Anı Yayıncılık.
- Gümüş, N., Akyol, C., Avcı, G. & Dikicigil, Ö. (2019). Sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki becerilerin 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan etkinlikler kapsamında incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies.* (77), 219-229. DOI: 10.29228/JASSS.30270
- Güneş, F. (2012). Bologna süreci ile yükseköğretimde öngörülen beceri ve yetkinlikler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi.* (1), 1-9.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/higheredusci/issue/61477/917978>
- Harut, S. B. (2019), *MEB. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ata Yayıncılık.
- Hotaman, D. (2008). *Yeni ilköğretim programının kazandırmayı öngördüğü temel becerilerin öğretmen, veli ve öğrenci algıları doğrultusunda değerlendirilmesi*. [Doktora Tezi Marmara Üniversitesi]. Marmara Üniversitesi Dijital Kütüphanesi. http://katalog.marmara.edu.tr/yordam/?p=1&q=davut+hotaman&alan=tum_txt
- Kalaycı, N. & Baysal, S. B., (2020). Sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2005-2017-2018). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 22(1), 106-129. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.544022>.
- Kaptan, F., Yetişir, M. İ. & Demir, M., (2007). Beceriden bilimsel süreç becerilerine farklı bakış açılarının incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, (338), 15-23.
<http://www.tekisik.org/cagdas-egitim-dergisi>
- Karasu A., E., & Faiz, M., (2018). 4.ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitapları “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 1-21.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/sbyy/issue/38224/428604>
- Kaya, E. & Öner, G., (2017). 100. yaşındaki sosyal bilgiler dersini sosyalleşme ve toplu öğretim ekseninde yeniden düşünmek. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 1.(2), 1-23. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/408654>.

- Kılıç, A. & Seven, S., (2002), *Konu alanı ders kitabı incelemesi*, Pegem Yayınları. MEB.(2018). 2018 sosyal bilgiler öğretim programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Mutluer, C. (2013). Sosyal bilgiler programlarında yer alan beceriler hakkında sosyal bilgiler öğretmen görüşleri (İzmir Menemen örneği). *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8(7), 355-362. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5236>.
- NCSS [National council for the social studies]. (2022). 15 Ekim 2022 tarihinde <https://www.socialstudies.org/about>. adresinden erişildi.
- Öğreten, A. (2017). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki temel becerileri kazandırmada ilkökul dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içeriğinin yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, C., (2012). *Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. Sosyal bilgiler öğretimi*, Pegem Yayınları.
- Öztürk, T. & Öğreten, A., (2017). 2005 yılı sosyal bilgiler öğretim programındaki becerileri kazandırmada ders kitaplarının yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşleri. *AJESI Anadolu Journal of Educational Sciences International*. 7 (2), 234-259. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/333482>
- Şahin, E. (2019). *MEB 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*, Anadol Yayıncılık.
- Tavşancıl, E. & Aslan, E. A. (2002). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon Yayıncılık Hizmetleri.
- TDK. Türk Dil Kurumu, (2022). www.sozluk.gov.tr. 25.05. 2022. tarihinde erişildi.
- Ültay, E., Akyurt, H. & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*. (10), 188- 201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>.
- Ünsal, Y. & Güneş, B. (2002). Bir kitap inceleme çalışması örneği olarak MEB ilköğretim 4. sınıf fen bilgisi ders kitabına fizik konuları yönünden eleştirel bir bakış. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 22 (3), 107-120. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/6764/91001>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, M. & Karamustafaoğlu, S. (2020). Ortaokul 5. ve 6. sınıf fen bilimleri ders kitapları hakkında öğretmen görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9 (1), 93-120. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/36976?show=full>